

**GAGANA SAMOA
TAUSAGA 1-3
TOMATAU A FAIĀ'OGA 2013**

ISBN _____

Curriculum Materials and Assessment Division
Matagaluega A'oga Ta'aloga ma Aganu'u

E momoli atu le fa'amālō a le Matagaluega ia i latou nei mo manulauti, le onosa'i ma galulue fa'atasi mo le tu'ufa'atasiga o lenei tomatau.

Tusitala: Agafili Tuitolova'a
Ele'elesa Reti
Fiso Eve Fa'amoe
Metita Va'afusuaga

Faufautua fa'apitoa ma tusitala: Elaine Lameta

Funding provided by AusAid, NZAID, ADB under the Education Sector

January 2013

ANOTUSI

VAEGA I FA'ATOMUAGA.....	4
AUGA.....	4
AUIVI.....	4
MAU AUTU.....	4
VAEGA II FA'AMATALAGA LAUTELE.....	6
TALA'AGA.....	6
FA'AAOGAGA O LE TOMATAU.....	6
VAEGA III FA'ATA'ITA'IGA MO TAUSAGA TA'ITASI.....	9
AU'ILI'ILIGA O TA'IALA.....	9
<i>La'asaga o le au'ili'iliga o se Ta'iala.....</i>	<i>9</i>
<i>Fuafuaga fa'aletasuaga.....</i>	<i>10</i>
<i>Fuafuaga fa'aletausaga Tausaga 1-2.....</i>	<i>11</i>
<i>Autalaga: Autu O ai a'u.....</i>	<i>12</i>
<i>Galuega Fa'atino.....</i>	<i>15</i>
<i>Fuafuaga o se lesona.....</i>	<i>24</i>
<i>Fuafuaga fa'aletausaga TAUSAGA 3.....</i>	<i>25</i>
<i>Autalaga: O le taimi o le Palolo.....</i>	<i>27</i>
<i>Fuafuaga o se lesona Tausaga 3.....</i>	<i>29</i>
<i>Galuega Fa'atino.....</i>	<i>31</i>

VAEGA I FA'ATOMUAGA

'AUGA

O Tomatau a Faia'oga o A'oga Tulagalua e lagolagoina le a'oa'oina o Ta'iala fou o matā'upu ta'itasi. E fesoasoani tomatau i le fa'alauteleina o tomaiti o faia'oga e atia'e, fausia ma iloilo polokalame o a'oa'oga lelei ma le talafeagai mo alo ma fanau i so'o se tafa.

Olo'o aofia i le tomatau unite po o autalaga e feso'ota'i ai fa'anaunauga ia ausia ma taunu'uga o matā'upu. Olo'o iai fo'i galuega fa'atino e ausia ai fa'anaunauga ma taunu'uga, ma fuataga e mafai ai ona iloa malosi'aga o tamaiti ma fesoasoani i le faia'oga e mata'itu fa'agasologa o taumafai o tamaiti ma o latou tuputupu a'e.

Olo'o avatu manino fo'i e le Tomatau a Faia'oga 'auala e taula'i i ai le fa'atinoga o polokalame i le a'oa'oina o tamaiti 'ina 'ia mafai 'ona 'ausia taunu'uga.

O fa'anaunauga lava o le Tomatau a Faia'oga 'ia –

- fa'atupula'ia le malamalama o faia'oga i anomatā'upu.
- fa'atupula'ia tomaiti o faia'oga e fa'aaoga Ta'iala o matā'upu ta'itasi e fa'ata'atitia ai fuafuaga ma fa'atinoga mo le a'oa'oina o tamaiti
- atia'e le malamalama o faia'oga i fuataga ma fa'atinoga, i le aoaoina ma le fa'auigaina o ni mau ma ni fa'amatalaga maumaututu o matati'a ua 'ausia e tamaiti e mafai ai 'ona iloa le isi la'asaga mo a'oa'oga
- mafai e faia'oga 'ona fa'aaoga fetufaa'iga ma felafolafoa'iga e fa'atino ai a'oa'oga i totonu o potua'oga
- una'ia faia'oga e taga'i toto'a i vaogagana o matā'upu ta'itasi ma tulaga olo'o mo'omia e tamaiti ona ausia i fa'aaogaga o gagana
- una'ia ma fa'amalosi'au i faia'oga e autalu ma lauliliu a latou galuega fa'atino ma toe fetu'utu'una'i.

O Tomatau a Faia'oga olo'o tausisia faiga fa'avae a le Matagaluega o A'oga, Ta'aloga ma Aganu'u ma mo Matā'upu A'oa'oina. Matā'upu

AUIVI

O le Tomatau a Faia'oga e tolu ni vaega olo'o vaevaeina i ai. Vaega 1 – Fa'atomuaga, Vaega 2 – olo'o fa'amatala ai 'auala e a'oa'oina ai le matā'upu, ma le fa'aaogaina o le tomatau. Vaega 3 – olo'o aofia ai fa'ata'ita'iga o ni unite olo'o taula'i i le ausia o fa'anaunauga ma taunu'uga o le Ta'iala o le matā'upu.

MAU 'AUTŪ

O unite o galuega olo'o fa'avae i ni mau autu. O ia mau autu e fa'avae i se talitonuga fa'apea o tagata a'oa'oina e faigofie 'ona malamalama i fa'atinoga olo'o lava lagolagoina i ona si'osi'omaga masani. O le unite o galuega e aofia ai mea nei:

1. **Fa'afitauli.** - O unite e aofia ai avanoa e mafai ai e tamaiti 'ona fo'ia ni fa'afitauli
2. **Fatua'iga o manatu fou.** – O Unite e mafai ai e tamaiti 'ona 'auai i su'esu'ega ma fa'aaoga mau o su'esu'ega i le fofoina o fa'afitauli.

3. **'Auala o le A'oa'oina:** - O Unite e maua ai avanoa e atia'e ai tomai ma agava'a o tamaiti i auala o a'oa'oga po o auala e atia'e ai le iloa filifili ma fa'aaoga auala 'ese'ese e fa'atupula'ia ai tomai i se autu ft. fa'aaoga ai fa'amatalaga, ata, va'aiga fa'aletagata, fa'amoemoeaga ua fa'ata'atitia, fausaga o fesili, feso'ota'iga
4. **Lagolago o le A'oa'oina:** - E aofia i unite fa'atinoga e lagolagoina le fa'asolosologa o le a'oa'oina ina ia fa'afaigofie ona ausia taunu'uga
5. **O le a'oa'oina o se tagata o se galuega e fai fa'atasi :** E aofia i unite fa'atinoga e galulue fa'atasi ai tamaiti i nisi o taimi.
6. **Fa'aalia o le a'oa'oina:** - O unite e iai avanoa e fa'aalia ai e tamaiti tulaga ua latou 'ausia i ni fa'atinoga e tusa ma tulaga masani o le soifuaga

Fa'amatalaga fa'aopoopo mo le fa'aaogaina o Tomatau a Faia'oga.

E fuafua e lau susuga galuega fuafuaina mo lau vasega e fa'atatau i malosiga o tamaiti. O le Tomatau ua na 'o se fa'ata'ita'iga e limata'ita'iina ai le tau'aveina o le Gagana Samoa, 'ae talitonu olo'o i o outou 'a'ao le 'oa o le gagana ma lona fa'alauteleaga.

O le fa'anaunauga lava, 'ia fa'atuma'ina la tatou gagana, tapu'e ma fa'ailoa vaega ua tauau 'ina leiloa ma lepeti ai lo tatou va tapuia.

Manatua, e iloa le tagata i lana gagana, o lana savali, o lana nofo, o lana tu ma lana tautala.

Faia'oga e, a tatou le mataala i le fa'atinoga o la tatou pitola'au, e vale tu'ulima fuafuaga 'uma a la tatou Matagaluega.

O outou mama na. Manuia le alofaiva i faiva ma tiute.

VAEGA II FA'AMATALAGA LAUTELE

TALA'AGA

Sa tu'ufa'atasia matā'upu olo'o aofia i le tomatau lenei ina ua mǎe'a ona au'ililili le Ta'iala mo le Gagana Samoa Tausaga 1 e o'o i le 8. O le uiga o lea tala o le Ta'iala mo le a'oa'oina o matā'upu e tomua lava i so'o se fa'atinoga mo le a'oa'oina o matā'upu 'ese'ese. O galuega uma ua filifilia e fa'aaogā i totonu o fuafuaga fa'aletausaga, i totonu o unite, atoa ma lesona ta'itasi e ao lava ona feso'ota'i i fa'anaunauga ma taunu'uga ua fa'atulagaina i le Ta'iala. O galuega e lē feso'ota'i i le Ta'iala ua na'o ni galuega e fa'aalu ai le taimi ae ua le aogā mo le ausia o fa'amoemoega olo'o iai.

Sa au'ililili fo'i tusi ilo'o iai nei i totonu o a'oga. E tāua tele tusi a'oga olo'o iai nei pei o tusi o le PEMP ma tusi faitau olo'o i le Pacific Literacy Series ma le Pacific Science Series ma isi lava tusi olo'o fa'aaoga pea i totonu o a'oga mo le a'oa'oina o le Gagana Samoa. Olo'o iai lava le aogā o tusi uma nei ma nisi fo'i alagā'oa olo'o mafai ona maua i le si'osi'omaga o a'oga latou mo le a'oa'oina o le Gagana. O le mea e aupito i sili ona fa'atāuaina o le aogā o fa'atinoga ma alagā'oa i le ausia o fa'anaunauga ma taunu'uga olo'o i le ta'iala mo tausaga ta'itasi.

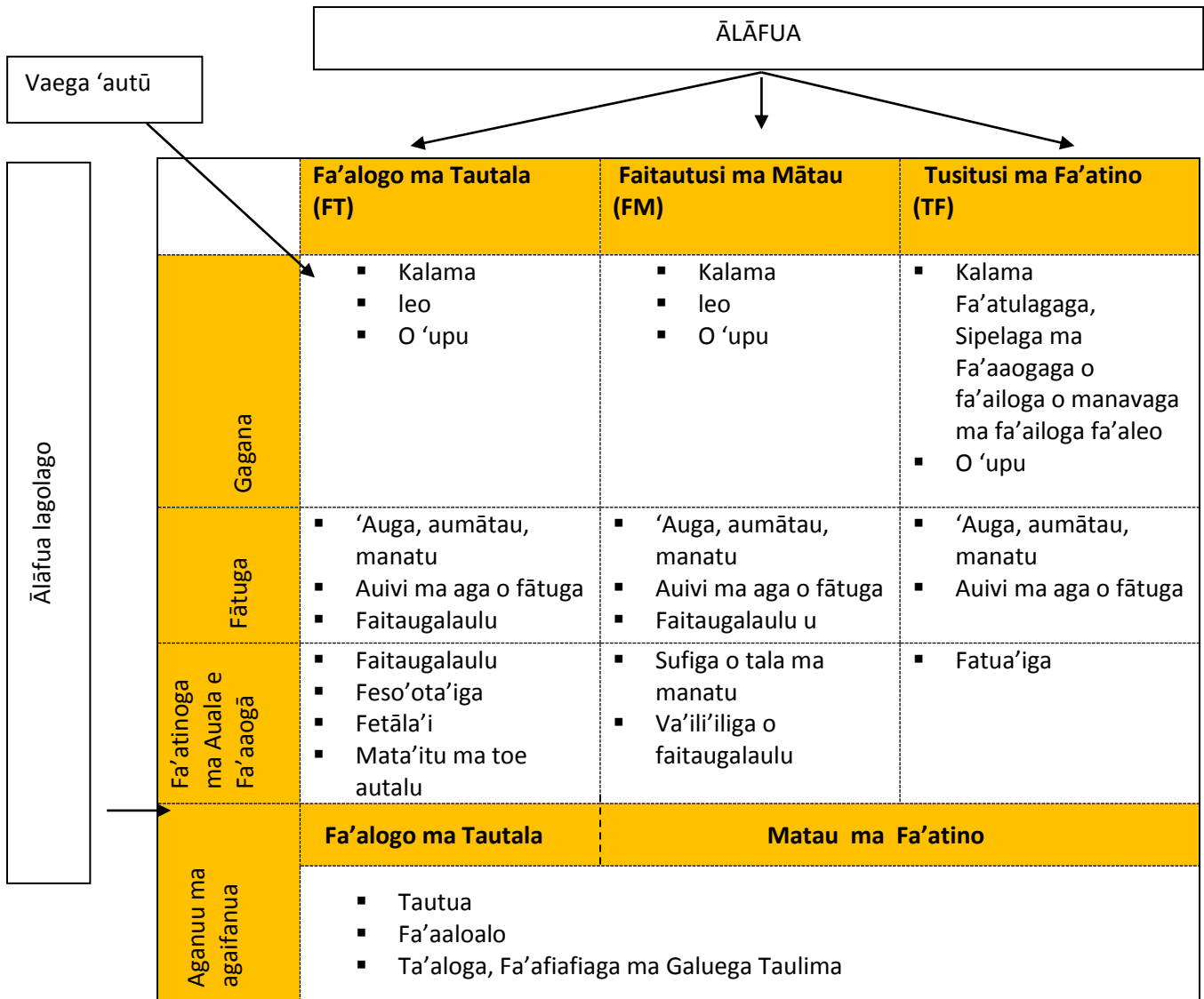
FA'AAOGAGA O LE TOMATAU

E tolu tomatau mo le Gagana Samoa. O le tomatau mo tausaga 1 – 3, tausaga 4 – 6, ma tausaga 7 – 8.

E tatau ona manino faia'oga i le auivi o le Ta'iala o le Gagana o le Samoa ona o 'autū o fuafuaga fa'aletausaga, unite ma lesona atoa ma fa'atinoga uma olo'o tulimata'ia le ausia o fa'anaunauga ma taunu'uga olo'o i le auivi o le Ta'iala. O itulau e 8 i le 10 o le Ta'iala o le Gagana Samoa olo'o fa'ailoa ai le 'auivi o le Ta'iala. Olo'o toe avatu le ata o le auivi i lalo.

E feso'ota'i ma felagolagoma'i ālāfua 'autū, ālafua lagolago ma vaega 'autū i le a'oa'oina o le gagana, ina ia 'ausia fa'anaunauga ma taunu'uga ua fa'ata'atia mo tausaga ta'itasi. A fuafua se unite o galuega, e tatau i faia'oga ona silasila i ālāfua 'autū ma ālāfua lagolago uma mo fa'anaunauga ia ausia ma o latou taunu'uga.

O vaega uma olo'o aofia i le Tomatau ua na o ni fa'ata'ita'iga o le tu'ufa'atasia o galuega fa'atino i ni auala e galuea'ina le ausia o fa'anaunauga ma taunu'uga. Ua aofia ai ma fuataga e iloa ai po ua ausia pe leai.

Fa'anumelaina o fa'anaunauga ma taunu'uga

Ina ia faafaigofie ona fa'aaaoga le Ta'iala o lea ua fa'anumela ai fa'anaunauga ma taunu'uga fa'apea:

- Ua fa'apu'upu'u le igoa o alafua 'autū ma alafua lagolago fa'apea – (va'ai i le Ta'iala itulau 23)

FTF Fa'alogo ma Tautala: Faatin'oga ma auala e Fa'aaogā

FMF Faitautusi ma Mātau: Fa'atin'oga ma auala e Fa'aaogā

TFF Tusitusi ma Faatino: Faatin'oga ma auala e fa'aaogā

FTG Fa'alogo ma Tautala: Gagana

FMG Faitautusi ma Mātau: Gagana

TFG Tusitusi ma Fa'atino: Gagana

FTT Fa'alogo ma Tautala: Fatuga

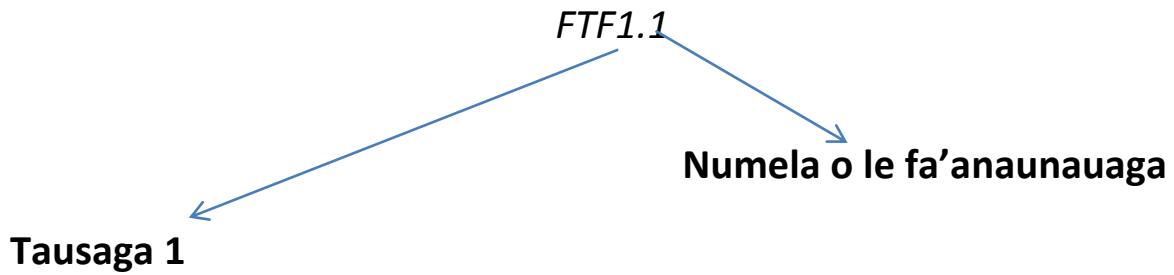
FMT Fa'alogo ma Tautala: Fatuga

TFT Tusitusi ma Faatino: Fatuga

FTA Fa'alogo ma Tautala: Aganu'u ma Agaifanua

MFA Mātau ma Fa'atino: Aganu'u ma Agaifanua

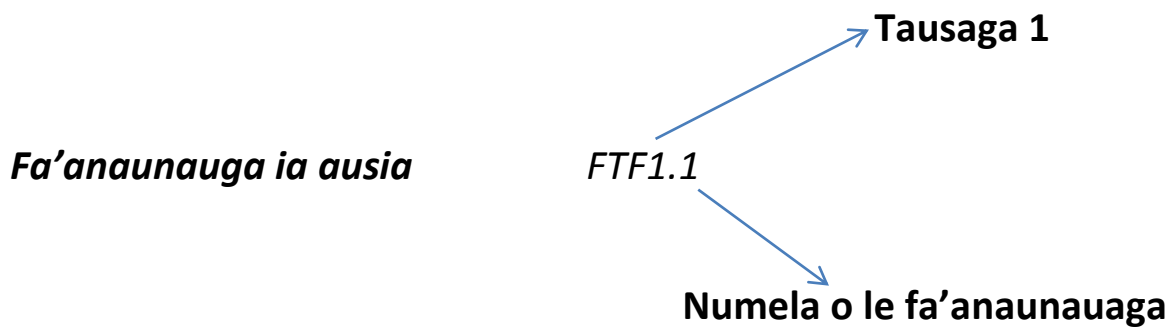
Fa'anaunauga ia ausia ua fa'aaoga le fuainumera i le tulaga o le tesimale muamua e fa'ailoa ai le fa'anaunauga ft.

O lona uiga o le alafua 'autū o le *Fa'alogo ma Tautala (FT)*, alafua lagolago o le *Fa'atinoga ma Auala e Fa'aaoga (F) = FTF*, mo le Tausaga 1 i lona fa'anaunauga 1 = FTF1.1

Afai o le fa'anaunauga mo le Tausaga 5 ona fa'apea lea FTF5.1

Taunu'uga ua fa'ailoa i le tulaga o le tesimale lona lua ft

- Taunu'uga**
- FTF1.1.1
  - FTF1.1.2
  - FTF1.1.3
  - FTF1.1.4
  - FTF1.1.5

A fa'apea o le Tausaga 3 mo le fa'anaunauga lava lea o lona uiga e fa'apea:

- FTF3.1.1
- FTF3.1.2
- FTF3.1.3
- FTF3.1.4
- FTF1.1.5

VAEGA III FA'ATA'ITA'IGA MO TAUSAGA TA'ITASI

AU'ILI'IGA O TA'IALA

A'o le'i fa'ata'oto se fuafuaga fa'aletausaga, e mo'omia ona au'ili'ili alāfua ta'itasi o le Ta'iala o Mata'upu e iloa ai 'anomata'upu, tomā ma agava'a, ma agatausili ua fa'atulaga mo tausaga ta'itasi. E iloa ai fo'i galuega fa'atino, ma fuataga e tatau ona fai.

E manino mai i le au'ili'ili ga o le Ta'iala le feso'ota'iga o vaega ua aofia i se ta'iala. Ft. feso'ota'iga o alafua, fa'anaunauga, taunu'uga mf. A uma fo'i ona fa'atino a'oa'oga, e tatau fo'i ona au'ili'ili mata'upu na a'oa'o pe na aofia ai mea ua fa'atulagaina

E aoga tele le au'ili'ili o ta'iala a'o le'i fa'ata'atia se fuafuaga fa'aletausaga, ma pe'ā uma a'oa'oga o se kuata. O se faiga e

- Iloa ai le feso'ota'i ga o vaega o se Ta'iala o se Mataupu, ma iloga ai vaega taua ua fa'atulagaina
- Iloa ai le feso'ota'iga o autu fou ma autu ma alaga'oa ua leva ona iai, ma tulaga e fetāui i le si'osi'omaga o le a'oga
- Iloa ai ni vaivaiga olo'o i le polokalame ft. autu ua loa ona fai, autu e le'o fetāui, mataupu olo'o misi
- Iloa ai tulaga olo'o feso'ota'i /tutusa ai mata'upu 'ese'ese ma mafai ona tu'ufa'atasi galuega fa'atino a mataupu i lalo o se autu e tasi mo a'oa'oga
- Iloa ai galuega fa'atino ma fuataga talafeagai
- Taofiofi ai a'oa'oga e lē fea'ua'uta'i ma lē tapasaina ft. le a'oa'o so'o o se autu , ma fai so'o se fa'atinoga ae leai se aoga, na'o le pisi ai o tamaiti ma fa'aalu taimi
- Tutiluliloa ai le feso'ota'i o a'oa'oga ma mea ua fa'atulagaina i Ta'iala o Mata'upu

La'asaga o le au'ili'iliga o se Ta'iala

1. Va'ai i le Ta'iala o Mata'upu i ona : alafua, fa'anaunauga, taunu'uga mo se tausaga e tasi/lua/pe tolu fo'i ft. Tausaga 1-3
2. Au'ili'ili ma fa'ailoa anomata'upu taua (key content), tomā ma agava'a, fa'atinoga , ma auala fa'aaoga (processes)

Anomata'upu

- O anomataupu ua aofia ai manatu taua (essential concepts) ma autu e ao ona a'oa'oina i vaiaso fa'atulagaina
- O anomataupu e amata i le nauna lona tusiga
- Ft. Lotu tamaiti, si'osi'omaga, ta'aloga, fa'amatalaga

Agava'a ma auala fa'aaoga (skills and processes)

- O agava'a o tomā fa'atino e galuea'iina manatu taua ma anomataupu
- O auala fa'aaoga ua aofia ai ni faiga po o la'asaga e uia e le tamaiti ina ia maua se taunu'uga ft. auala e malamalama ai i se tusitusiga po o se tautalaga, auala ma la'asaga o le fatuina o se tala, auala e iloa ai matau se upu e le'o iloa, auala e matea ai uiga natia o se tusitusiga
- O agava'a ma auala fa'aaoga olo'o tusia i veape ft. faitau ma fa'ailoa manatu autu, fa'aaoga... fetu'una'i..., au'ili'ili...filifili, matau, tusi sau tusi faanoi, feaofa'i mau o i se tala

3. Mafaufau po o a ni vaega tetele e fai ma autu, olo'o atagia i anomataupu, tomai ma agava'a mf olo'o i le galuega na fai i le numera 2
4. Fa'avasega i ni autu – fa'aaoga ni aiaiga e filifili ai autu ft.

O autu filifilia e:

- Pu'ea le fiafia o tamaiti e auai, e talafeagai i mea e tatau ona latou a'oina, e talafeagai i tomai ma agava'a o tamaitii,
  - Una'ia tamaiti e su'esu'e, fatufatu, lalaga manatu ma faiga e maua ai ni malamalama fou
  - Una'ia tamaiti e au'ilii'ili ni fa'afitauli, mafaufau ma fa'atino tulaga e fo'ia ai
  - Galueaina le lautele o malamalama'aga e mo'omia i le ola atia'e atoa o le tamaititi
  - Fa'atauaina faiga e fa'aauina ma fa'atumauiina ai le lelei o le si'osi'omaga
5. Fa'atusatusa vaega autu a mata'upu 'ese'ese :
  6. Matau autu olo'o tutusa ma 'ese'ese ai
  7. Fetu'una'i autu ina ia manino autu e tutusa ai mataupu uma, ma autu e patino i le mataupu ia
  8. Fa'ata'atia autu i se fuafuaga fa'aletausaga mo mata'upu ta'itasi– o autu e tutusa ai mataupu e tatau ona ave i le taimi e tasi
  9. Fatu autalaga (unite) mo autu olo'o i le fuafuaga fa'aletausaga.
    - Ia aumai sa'o lava fa'anaunauga ia ausia ma taunu'uga mai Ta'iala o Mata'upu
    - Fatu galuega fa'atino ma fuataga ia talafeagai ma fa'anaunauga ma taunu'uga

Galuega fa'atino

    - Galuega e ausia ai tomai ma agava'a fa'atulagaina
    - Fa'amatala pe fa'apefea ona maua ia tomai ma agava'a ft. fai se fa'asalalauaga i se nusipepa, fa'alogo ma matau autu, fa'amatala se tala, au'ilii'ili auala e maua ai se tali

Fuataga

    - O fuataga o ata/ galuega/ po o mau fa'aalia e tamaiti ua latou maua / ausia le a'ano o fa'anaunauga ma taunu'uga
    - Ft. Ata tusi, tautalaga, galuega i vaega, lipoti, tala tusia, sa'ilii'iliga fa'asaienisi...
    - Tapā alaga'oa ua iai i le taimi nei ma va'ai po o le a le talafeagai ma faanaunauga ma taunu'uga, ma fai suiga mo'omia
  10. A'oa'o autu i taimi fa'atulagaina

Fuafuaga Fa'aletausaga

O fuafuaga faaletausaga olo'o avatu i le Tomatau ua na o ni fa'ata'ita'iga o se fa'ata'otoga o autu ua atagia mai le auiliiliga o le Ta'iala e talafeagai mo le a'oa'oina o le Gagana Samoa i tausaga ta'itasi.

E fautuaina a'oga ina ia fa'atino pea e outou le au'ilii'ilina o le Ta'iala ma fa'ata'tia a outou fuafuaga fa'aletausaga e talafeagai ma le si'osi'omaga o la outou a'oga. E tele aoga o lo outou au'ilii'ilina o le Ta'iala. O se fa'ata'ita'iga ole'a mafaia ai ona iloa autu e ono tu'u'afatasi ai a'oa'oga mo ni tausaga se lua pe sili atu fo'i nai lo le tolu lava o le tausaga ma ona autu. O se avanoa lelei fo'i lea e fa'aputupu ai alagaoa o se autu e mafai ona fa'aaoga i so'o se tausaga. E faigofie la ona galulue fa'atasi faiaoga ma fefa'asoa'i e le gata i galuega fa'atino ae fa'apena fo'i ma fuataga.

VAEGA III FA'ATA'ITA'IGA MO TAUSAGA TA'ITASI

TAUSAGA 1-2

Fuafuaga faaletausaga Tausaga 1- 2

Vaiaso	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
KUATA 1	<u>O AI A'U.</u> Groups (Social Studies) Important Places				<u>SI'OSI'OMAGA</u>			<u>O FAGOGO.</u>		
Vaiaso	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
KUATA 2	<u>O LA'U FAGAFAO.</u>			<u>FA'AILOILO.</u>		<u>ASO FA'AIOLOGAINA.</u>		<u>TUSI FAITAU.</u>		
Vaiaso	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
KUATA 3	<u>O LE FAIVA.</u>		<u>GAOSIGA O SE MEA.</u>			<u>O LE TAU</u>			<u>TALA FA'AMATALA</u>	
Vaiaso	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
KUATA 4	<u>O MEA'AI PALENI.</u>			<u>O LA'AU MA MANULELE</u>			<u>FA'AFIIFIAGA MA TA'ALOGA FA'ASAMOA</u>		<u>TAPENAGA FA'AI'U</u>	

Autalaga (Unite)

Autu: O AI A'U?

		Tausaga	Matā'upu e aofia ai.	Taimi
		1 & 2	Gagana Samoa, Saienisi, Va Fealoa'i, Expressive arts.	3 – 4 vaiaso.
Alafua	Alafua Lagolago	Fa'anaunauga 'ia 'ausia	Taunu'uga	'Anomatā'upu
Fa'alogo & Tautala:	FATUGA	<i>FTT1.1 Malamalama i fatuga faigofie ma iloa fatua'i manatu i fatuga fa'atulagaina ia talafeagai ma auga ma le auma' tau</i>	<p>Auga, auma' tau, manatu FTT1.1.1 Fa'alogo ma fa'ailoa le auga, auma' tau ma manatu o fatuga, ma fa'atino fatuga eseese i le gagana tautala ft. tala fatu, tala toe fa'amatala, pese, solo, ma fa'atonuga</p> <p>Auivi ma aga o fatuga FTT1.1.3 Ma' tau fa'avasegaga po o auivi, ma nisi o aga o fatuga o le tausaga lenei</p> <p>Faitaugalaulu FTT1.1.4 Fa'aali manatu i uiga 'autu' o fatuga ma fa'ailoa se mau e lagolagoina le manatu</p>	Va'ai i le Ta'iala o le Gagana Samoa itulau 31 - 32
Faitau ma Matau:		<i>FMT1.1 Faitau malamalama i manatu o fatuga ma au'ili'ili vaega e patino i ai</i>	<p>Auga, auma' tau, manatu FMT1.1.1 Fa'ailoa le auga, auma' tau, ma manatu o fatuga o faitau ai</p> <p>Faitaugalaulu FMT1.1.3 Fa'ailoa uiga tu'usa'o ma uiga natia o i se fatuga</p> <p>FMT1.1.5 Fa'aaoga' ata ma uiga o se fatuga atoa ma le poto masani e fa'aali ai manatu i uiga o se tagata o se tala</p>	

Tusitusi ma Fa'atino:		<i>TFT1.1 Fatu ni a latou tala e talafeagai ma auga, auma tau fa'atulagaina</i>	'Auga, auma tau, manatu TFT1.1.1 Fuafua ma tusi ni fatuga mo auga ma auma tau 'ese'ese: tala fa'amatala se tagata Auivi ma aga o fatuga TFT1.1.4 Fa'aaoga auivi ma aga talafeagai o fatuga 'ese'ese ft tala fa'amatala, tala fatu, faatonuga o le faiga o se mea, fa'amatalaga o se tagata po o se mea	'Au'ili'ili tala fa'amatala, ma: <ul style="list-style-type: none"> - Matau le 'auga ma le 'aumatau - Matau manatu o aofia ai - Matau vaega e lelei ai se tusitusiga ma fa'amau mo le fuaina o tusitusiga. Matau auivi o fatuga o tausaga nei ma taumafai e taumulimuli ai i a latou tusitusiga: tala fa'amatala.
Fa'alogo & Tautala:	Gagana	<i>FTG1.1 Ma tau ma malamalama i fausaga faigofie o le gagana i tala 'ese'ese olo'o fa'alogo ai, ma fa'aaoga fausaga faigofie e feso'ota'i ai ma isi i le gagana o aso uma</i>	Kalama FTG1.1.1 Fa'alogo ma tautatala i fuai'upu faigofie atoatoa e fetau i uiga ma manatu, ma sa'o le fa'atu lagaga e tusa ai ma le fausaga o fuai'upu i le Gagana Sa moa i feso'ota'iga ma isi. Upu FTG1.1.5 Amata ona fa'aaoga upu e fa'alautele ai manatu ft. fa'amatalaina o se tagata (soanauna), po o se gaoioiga (soaveape)	Va'ai i le Ta'iala o le Gagana Samoa itulau 29 - 30
Faitautusi ma matau	<i>FMG1.1 Fa'aaoga tomai ma agava'a fa'avae o le iloa faitautusi e faitau malamalama ai i tusitusiga ma ata va'aia faigofie</i>	Kalama FMG1.1.1 Ma tau le fausaga o fuai'upu ina ia iloa le fa'atu lagaga sa'o o i fuai'upu ma malamalama i uiga o ia fa'aaogaga pe a faitau i ai. Upu FMG1.1.3 Fa'atupula'ia le aofa'i o upu ua mafai ona ma tau vave pe a faitau e aofia ai ma upu fa'apitoa o 'autu ma isi mata'upu o le a'oga		
Tusitusi ma Fa'atino		<i>TFG1.1Fa'aaoga lo latou iloa o le fa'atulagaga o le gagana, ma faiga masani o le gagana tusitusi e fatu ai a</i>	Kalama TFG1.1.1 Fa'aaoga fuai'upu faigofie ma fuaiupu e soso'o i le 'ma' e tusi ai	

		<i>latou tusitusiga</i>	a latou tala TFG1.1.2 Fa'ata'ita'i ona fa'alauetele manatu o i se fuaiupu i le fa'aaoga o upu fa'amatala e pei o soanauna ma soaveape	
Fa'alogo ma Tautala	Fa'atinoga ma Auala e fa'aaoga:	<i>FTF1.1 Ma tau ma amata ona fa'aaoga mau e fa'ailoa ai foliga ma uiga o fa'amatalaga, ma malamalama ai i fa'amatalaga tu'utaliga</i>	Faitaugalaulu FTF1.1.1 Amata ona fa'aaoga mau olo'o i fa'amatalaga tu'utaliga e ma tau ai uiga tu'usa'o ma amata ona matea nisi o uiga natia	Va'ai i le Ta'iala o le Gagana Samoa itulau 26-27
Faitautusi ma matau		<i>FMF1.1 Amata ona fa'aaoga mau e fa'ailoa ai foliga ma uiga o fa'amatalaga e ma tau ai upu, fuiupu, fuaiupu ma o latou uiga</i>	Va'ililiga o faitaugalaulu FMF1.1.4 amata ona fa'aaoga auala talafeagai e sa'ili ai uiga tu'usa'o ma ma tau uiga natia o se tusitusiga Fetala'i FMF1.1.6 Fa'aali manatu ma lagona i se tala sa faitau i ai ma ta'u mai se mafua'aga o manatu ini fa'aupuga faigofie	
Tusitusi ma Fa'atino		<i>TFF1.1 Amata ona fa'aaoga mau e fa'ailoa ai foliga ma uiga o fa'amatalaga, ma fa'amasani i auala o tusitusiga e fatu ma fa'ailoa ai manatu i tusitusiga ma fa'atinoga</i>	Tusiga TFF1.1.2 Amata 'ona fa'aaoga fa'amataali o foliga ma uiga o tusitusiga ma nisi 'auala talafeagai e fatu ai manatu i ni tusitusiga ma fa'atinoga	
Social Studies Strand 1 Society, Culture and Heritage (SH)		<i>SH1.1 why people belong to groups and the different roles people fulfill within groups;</i>	SH1.1.1 explain what a group is; SH1.1.2 describe a number of groups that people belong to; SH1.1.3 give examples of the benefits of belonging to groups.	E taua tele ona feso'ota'i le autu 'O ai a'u' ma fa'anaunauga ma taunu'uga nei olo'o i le Social Studies Culture & Heritage ona o le fa'asinomaga o le tamaititi e lautele atu nai lo tala e uiga i tagata olo'o i totonu o lo latou aiga. O nisi o anomatā'upu e tatau ona aofia i le autalaga lenei o: - vaega po o fa'alapotopotoga e auai ai ft. A'oga Aso Sa, au ta'alo - aiga lautele, aiga potopoto Place and environment: - o nofoaga e tūa i lo'u aiga ft. o le malae, o le falesa, o fanua tanu ft. o
Society, Culture and Heritage.		<i>SH1.2 features of the culture and heritage of their own and other groups.</i>	SH1.2.1 identify cultural groups in their community; SH1.2.2 describe features of their own culture and heritage (eg: language, ways of doing things, names, greetings, food, dress, music); SH1.2.3 describe similarities and differences between features of their own culture and heritage and those of other groups.	

Strand 2 Place and Environment (PE)		PE1.1 why particular places are important for people;	PE1.1.1 identify a place that is important and explain why it is important; PE1.1.2 describe activities that happen at particular places; PE1.1.3 describe the natural and cultural features of a place that are important to people	fanua galue
--	--	--	--	-------------

GALUEGA FA'ATINO: Talanoaga (Tala fa'amatala)

- Tapena ni fesili ta'imua e tatala ai le talanoaga i le autu – O ai a'u?
  - O ai lou igoa? / O ai lou tama /tina? / O fea 'e te nofo ai? / E fia ou tausaga? / O ai tagata olo'o tou nonofo fa'atasi?/ 'Aisea / o le a le faia? 'E te iloa le uiga o lou igoa? O ai le igoa o le pitonu'u o le tou nu'u? 'Aisea ua tou nonofo ai i le nu'u lena? O a au fe'au e masani 'ona fai? tagata o lou aiga?
  - Ua mafai e tamaiti 'ona tali i fesili nei ma fa'asolo i se fa'asologa talafeagai.

- Tu'u le avanoa e fa'amatala ai e le tamaitiiti ia lava 'ae fa'alologologo le vasega atoa, e aofia ai ma vaega o lona tino/ o mea e fiafia i ai / ma le fiafia i ai(lanu, foliga mf)
  - Fa'amaumau 'upu o le vaogagana olo'o fa'aaoga i le talanoaga ma fa'amatalaga a tamaiti i luga o se siata.
  - Tatala fo'i le avanoa e tu'ufesili ai tamaiti 'ina 'ia 'oa atili le talanoaga ma fa'aosofia ai isi tamaiti e fa'amatala i latou lava.

- Faitau 'upu o le vaogagana o le talanoaga olo'o i luga o le siata, fa'amasani le va'ai a tamaiti i foliga o 'upu atoa ai ma mata'itusi i totonu o 'upu.
  - Faitau fa'ata'alogaga / fa'aaoga silapela e vaevae i ai 'upu lapopo'a e faigofie ai 'ona faitau. Faitau tala a tamaiti.

- Tufa le pepa lea i tamaiti e fa'atumu lava e ia fa'amatalaga e uiga ia te ia. E mafai 'ona galulue ta'ito'alua e fesoasoani le isi i le isi. E mana'omia tele le fesoasoani a le faia'oga i le tusiga o fa'amatalaga o tamaiti.

Igoa o le tamaitiiti	Matua/tama,tina	Aofa'i o tausaga /fa'amatalaga o foliga /uiga	Nu'u e nofo ai /pitonu'u	Tagata o lona aiga /faia	Fe'au	Uiga o lona igoa	Nisi mea fa'aopoopo.
Tauta 'Aifili Tino.	Tama – Tino Tina - Sui	E ono o'u tausaga. Lapotopoto Uliuli 'u'umi Amiolelei /ulavale	Fagali'i / uta Papaigalagala	Tino ma Sui – o o'u matua Tauta ma Fiti – matua o lo'u tama Sale, Lua – o o'u uso matutua. Fiti – o lo'u tuafafine, o le ui'i. Lama – tuagane olo'u tina e faigaluega.	Tae le otaota Fafaga pua'a ma moa Salu le fale Ki vai	O le igoa o lo'u tama matua.	O a'u e faia fe'au a o'u matua matutua. Ki vai 'aumai le afi 'aumai le 'apafafano

- O le galuega lea ua na 'o se fa'ata'ita'iga 'ae pule le faia'oga i le fa'atumuina o le pepa.
- Fa'ailoa galuega a tamaiti i le vasega ma fefa'asoa'i o latou manatu ma lagona i fa'amatalaga olo'o tusia i pepa.
- Ua mafai fo'i 'ona fa'aaoga le pepa lea e fatua'i ai tusitusiga a tamaiti, fa'ailoa ai le amataga, ogatotonu ma le fa'ai'uga o tala fa'amatala.

- Tu'ufa'atasi tusitusiga ma fai ai ni a latou tusi faitau o le 'autū lea.
- Talanoa i vaega o le tino ma o latou aoga e pei 'ona fa'ailoa mai e le Saienisi. Fa'amau fo'i 'upu o le vaogagana o fa'alogona ma vaega o le tino.
- Fa'atino fo'i pese ma tauloto e fa'alautele ai le vaega lea.
- O nei galuega 'uma e mana'omia ai lava le fesoasoani a le faia'oga i tusitusiga a o fefa'aalia'i manatu o tamaiti.

Iloiloga o 'upu o le vaogagana o le 'autū:	Gagana:
<p>1. Fa'aaoga 'upu o lo'o lisi i le siata e fa'aaoga i ni fuai'upu. (tama, tina, matua, uso, aiga, fe'au, nu'u) O le galuega lea e mafai 'ona fai mai le tala a le tamaitiiti 'ae tusi e le faia'oga 'ona kopi lea e le tamaitiiti.</p> <p>2. Tusi 'upu uiga fa'afeagai ma 'upu ia: Tina – toea'ina - Teine – Tuagane – Ui'i – Fiafia – (O le galuega lea e fuafua fo'i e le faia'oga i le malolosi o tamaiti ma e muamua 'ona fai fa'ata'aloga)</p> <p>3. Fa'afetaui 'upu o le vaega o le tino ma o latou aoga: Mata - fa'alogo ai. Taliga – va'ai ai. Laulaufaiva – tagotago ai Lima – sogisogi ai Isu – tofo ai.</p> <p>4. Filifili le 'upu sa'o mai le lisi e fa'atumu ai avanoa: (tausaga, matua, matai, fiafia, fe'au)</p>	<p>1. Fa'atumu avanoa e uiga ia te 'oe lava e fa'a'uma ai fuai'upu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - O lo'u igoa o _____ . - 'Ou te nofo i _____ . - Ua _____ o'u tausaga. - O lo'u tama o _____ a o lo'u tina o _____ . - E _____ o'u uso 'ae _____ o'u tuafafine. - O a'u fe'au e fai o le _____ ma _____ . - 'Ou te fiafia e 'ai _____ ma _____ . <p>2. Toe tusi 'ia sa'o fuai'upu ia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - o simi lo'u igoa. _____ - o lo'u nu'u o vaimoso

<p>1. Sa alu lo’u tama i le fono a _____.</p> <p>2. ‘Ou te _____ e fesoasoani i lo’u tama i ana fe’au.</p> <p>3. O a’u e _____ i le fanau a lo’u tama.</p> <p>4. O la’u _____ masani e fai i aso ‘uma o le fafagaina o pua’a.</p> <p>5. Ua atoa nei le fitu o o’u _____.</p> <p>5. Toe tusi ‘ia sa’o ‘upu ia: (va’ai i le siata o ‘upu mo le fesoasoani) maat _____ nati _____</p> <p>suo _____ gaia _____ mali _____ luu _____ ave _____ sui _____ unu _____ avai _____</p>	<p>_____</p> <p>- o le igoa o lo’u tama o tanu _____</p> <p>- e _____ lelei _____ lo’u _____ tina. _____.</p> <p>3. Fa’aaoga le ‘upusoso’o e soso’o ai fuai’upu ia: “ma”</p> <p>- Ou te alu e tae le otaota. Ou te alu e fafaga pua’a.</p> <p>- O lo’u tina olo’o tamea. O lo’u tina olo’o fufulu le faleta’ele.</p> <p>- Ou te fiafia e ‘ai ‘apu. ‘Ou te fiafia fo’i e ‘ai moli.</p> <p>4. Tusitusiga – Tusi lou ata ma fa’amatala ‘oe.</p> <p>5. Lisi i lalo au fe’au e fai i le fale.</p> <p>6. Fa’asa’osa’oga o tusitusiga e fa’aaoga ai mata’itusi lapopo’a, amataga o fuai’upu ma fa’ai’uga. Fa’aaogaina o fa’ailoga. (koma, fa’ailoga fesili ma piliota, ‘upu ofo.</p>
<p>Ta’aloga i ‘upu o le vaogagana o le autu:</p> <p>1. Bingo ‘upu</p> <p>2. Fauga o ‘upu mai mata’itusi o le alafapeti.</p>	<p>Galulue i vaega mo tusitusiga/galuega faifa’atasi:</p> <p>- Fa’ataga fe’au ma galuega e fai i le fale.</p>

3. Ta'uga o 'upu mai pepa malo fa'aali.
4. Fa'afetaui 'upu ma ata.
5. Sipelaga 'upu.
- 6.

aiga	tuagane	vae	tamea
matua	mata	tausaga	fiafia
tama	foliga	nu'u	ta'alo
uso	gutu	galuega	tagata
fe'au	tina	tuafafine	fa'ato'aga
fale	pitonu'u	lima	matai

Auaui tamaiti e faitau le pepa lea o olo'o fa'amaumau ai 'upu o le vaogagana o le 'autu. Amata i le poloka muamua. O le 'upu lava e le iloa ta'u, o lona uiga ua pe 'ae soso'o ma le isi. Fai po o ai e tele ana 'upu ua mafai 'ona faitau.

O le Pi.

A – A mo le 'ato e fafao ai talo

E – E mo le esi e susua lona 'a'ano

I – I mo le ili e savili pe a tapili

O – O mo le 'olo e fa'ate'a i ai le polo

U – U mo le uati e tau ai le taimi

F – F mo le fana e leotele pe a pa

- Fa'amatala uiga o igoa / pitonu'u / nofoaga.
- Fa'amatala a latou uo i se gagana faigofie.

Matega tupua: O ai a'u?

1. E iai o'u 'apa'au,
E umi lo'u gutu,
E pipi'i o'u tamaitama'ivae
'Ou te fiafia e 'au'au i le vai.
2. O lo'u nofoaga o le potumalolo
E fa'aola a'u pe a fia matamata tagata
E tape fo'i pe a momoe.
E maua ai tala o le lalolagi ma mea olo'o tutupu ai.
3. O a'u e i ai o'u 'apa'au
'Ou te uu tetele
E mafai 'ona 'ou tau'aveina ni tagata to'atele
E mafai fo'i 'ona 'ou lele i atunu'u mamao.
O ai la a'u?
4. E le mafai 'ona 'ou alu
Se'iloga ua i ai se isi na te avea a'u
E mafai 'ona 'ou avea ni tagata
I nofoaga e manana'o e o i ai
E mafai fo'i 'ona 'ou avea ni uta

<p>G – G mo le gata e sosolo i lona manava L- L mo le logo e malie pe a ta. M – M mo le moa e ofoofota’i lana toloa’i N –N mo le nofoa e nofo ai le tamaloa P – P mo le polo e foliga lapotopoto S – S mo le solofanua e oso vaelua T – T mo le ta’avale e feavea’i ai tagata V – V mo le va’a e fealua’i i luga o le vasa H – H helikopa e lelei i le vanimonimo K – K kirikiti e ta’a’alo ai tamaiti R –R rapiti o le manu faitigafiti.</p>	<p>‘Ou te fealua’i i luga o le lau’ele’ele O ai a’u?</p> <p>5. E fiafia tamaiti e ‘ai a’u ‘Ou te malulu ma suamalie ‘Ou te liusuavaia pe a ‘umi ‘ona tu’u a’u i fafo O lo’u nofoaga o le pusaa’isa O ai la a’u?</p> <p>6. ‘Ou te ‘aia isumu pe a omai i lo matou fale ‘Ou te ‘aia fo’i a matou tauga pe a le fafagaina a’u ‘Ou te ita tele pe a latalata mai ni maile ia te a’u O ai la a’u?</p> <p>(Tu’u le avanoa e fai ai ni tupua a tamaiti, ‘ae mate isi tamaiti)</p>
<p>Pese ma Tauloto e fa’atatau i le Autu:</p> <p>1. O lo’u igoa o _____ . E lima o’u tausaga, ‘Ou te a’oga i _____ ‘Ou te savali i le a’oga ma lo’u aiga I taeao ma aoauli ‘uma lava.</p> <p>2. O a’u o le Samoa.</p> <p>Amu’ia a’u na ‘ou tupu a’e i totonu o Samoa Po o a ni suiga o le olaga e le toe iloa</p>	<p>1. O a’u e i ai o’u mata laiti ‘ou te va’ava’ai ai O a’u e i ai o’u mata laiti ‘ou te va’ava’ai ai O lo’u tama le o ii luga olo’o silasila ma le alofa O a’u e i ai o’u mata laiti ‘ou te va’ava’ai ai.</p> <p>O a’u e i ai lo’u isu laitiiti ‘ou te sogisogi ai, O a’u e i ai lo’u isu laitiiti ‘ou te sogisogi ai O lo’u tama le oi luga olo’o silasila ma le alofa O a’u e i ai lo’u isu laa’itiiti ‘ou te sogisogi ai.</p> <p>O a’u e i ai o’u taliga laiti ‘ou te fa’alogo ai O a’u e i ai o’u taliga laiti ‘ou te fa’alogo ai,</p>

Amata i a'oga faife'au fa'apea matua
O le fesili muamua po o ain a faia 'oe
Tali o le Atua.

E o a'u o le Samoa
E o a'u o le Samoa
E u ii le lanu o lo'u pa'u
Samoa 'ou te le ma e ta'u atu.

3. O lo'u aiga e to'alima
O o'u matua o Vau ma Lina
O lo'u tuafafine ma lo'u uso matua
Ma a'u le tama lonalua.

O Vau e 'aveta'avale
O Lina e nofo i le fale
O lo'u tuafafine e fufulu ipu
O lo'u uso matua e fai le saka
O a'u e tae otaota ma tae alala.

O Vau e alu i fono a matai,
'Ou te tolotolo i ai pe a 'a'ai
O Lina e alu i le falelalaga
O lo'u tuafafine e alu ma le 'ava.

'Ou te fiafia i le lakapi ma le soka
'Ou te ta'alo i le 'aufili a a'oga
E masani 'ona 'ou koloni i le paka
E tumutumu i tagata matamata.

O lo'u tama le o i luga olo'o silasila ma le alofa
O a'u e iai o'u taliga laiti 'ou te fa'alogo ai.

O a'u e i ai lo'u laulaufaiva 'ou te tofotofo ai,
O a'u e i ai lo'u laulaufaiva 'ou te tofotofo ai,
O lo'u tama le o i luga olo'o silasila ma le alofa
O a'u e i ai lo'u laulaufaiva 'ou te tofotofo ai.

O a'u e i ai o'u lima laiti 'ou te tagotago ai,
O a'u e i ai o'u lima laiti 'ou te tagotago ai
O lo'u tama le o i luga olo'o silasila ma le alofa
O a'u e i ai o'u lima laiti 'ou te tagotago ai.

1. O lo'u tama e fai lana ta'avale
Lana ta'avale e lanumoana
O lou tama e fai lana ta'avale
'Ou te alu ai i le a'oga.

O lo'u tina e fai lana pasika
Lana pasika lanu'i'ila
O lo'u tina e fai lana pasika
E ti'eti'e ai i le siva

2. E sefulu o'u tamatama'ivae
E sefulu o'u tamatama'ilima
E lua o'u mata, 'ou te va'ai ai,
E lua o'u taliga 'ou te fa'alogo ai
E tasi lo'u gutu 'ou te tautala ai
Ma o'u lima e lua 'ou te patipati ai.

<p>E i ai fo'i nai a matou meafafaga Pato, moa ma pua'a Olo'u lea si'osi'omaga E sa'oloto fiafia lo'u olaga.</p>	<p>3. Lua o'u vae laiti tatu, tatu, tatu Lua o'u lima laiti patu, patu, patu Lua o'u mata e tatau 'ona mataala Tasi lo'u ulu e lue i le 'autafa.</p> <p>4. E fa'apenei 'ona salu le fale Salu le fale, salu le fale E fa'apenei 'ona salu le fale I aso 'uma lava.</p> <p>E fa'apenei 'ona tae le otaota Tae le otaota tae le otaota E fa'apenei 'ona tae le otaota I aso 'uma lava</p> <p>E fa'apenei 'ona vele le vao Vele vao vele vao E fa'apenei ona vele le vao I aso i aso 'uma lava.</p>
<p>Galuega Fa'aopopo:</p> <p>(1) Faiga o le Tusi Folau.</p> <p>Tufa pepa malo</p> <p>Tusi i lalo le fa'asologa.</p> <p>Igoa: Asofanau:</p>	<p>(2) Fatua'iga o talanoaga.</p> <p>Faipaga: Ft.</p> <p>Sio: O ai sole lou igoa? Ua fia nei ou tausaga?</p> <p>Tili: O Tili. Ua ono o'u tausaga. A e a 'oe?</p>

<p>Nu'u e nofo ai:</p> <p>Atunu'u:</p> <p>Lanu o mata:</p> <p>Mauauluga:</p> <p>Tama /Teine:</p> <p>E iai se mea e iloa gofie ai?</p> <p>(A mae'a 'ona fa'atino, fa'ailoa galuega a tamaiti i se vaega o le potu e mafai ai 'ona faitau)</p>	<p>Sio: O Sio. 'Ou te matua 'ia 'oe. Ua fitu nei o'u tausaga.</p> <p>Tili: O fea 'e te sau ai? O ai lou tama /tina?</p> <p>Sio: Sole, e 'ese le tele o au fesili. 'Ou te sau mai Savai'i. O lo'u tama Tanu a o lo'u tina Lila.</p> <p>Tili: E tutusa lelei ta'ua. 'Ou te sau fo'i mai Savai'i i le nu'u la e iai le lava.</p> <p>Sio: 'Ou te pasi so'o ai lava pe a 'ou alu atu 'ou te alu i le matou nu'u.</p> <p>Tili: 'Oka! O le matua'i mamao lava o le mea e te sau ai. Feoloolo mamao a'u.</p> <p>(O nei talanoaga e fesoasoani tele lau susuga e ala i fesili tuliloa e tatala ai pea le avanoa e fa'alautele ai. E mafai fo'i 'ona e fa'amaumauina i lalo talanoaga nei e avea ma a latou faitautusi)</p>
<p>Faitautusi o le Autu:</p> <p>Tapena siata o le faitautusi e fau mai i tala a tamaiti sa tusi. Fa'asolo lelei i le fa'asologa o tala e tatau 'ona i ai. Fa'afaitau tamaiti e fa'amasani pea i foliga o 'upu o le faitautusi i aso ta'itasi atoa ai ma taimi avanoa. Faitau tauloto, solo, pese, talanoaga ma tala e fa'atatau i le 'autū. Iloilo fo'i 'upu o le vaogagana o le 'autū 'ina 'ia maua'a tamaiti i uiga</p>	<p>Fa'atusatusaga:</p> <p>Fa'atusatusa fa'amatalaga a tamaiti i a'i latou lava, mea e tutusa ai ma mea fo'i e 'ese'ese ai.</p> <p>Talanoa fo'i i ni fa'afitauli olo'o feagai ma i latou.</p> <p>E fa'apefea 'ona fo'ia. Fa'aaoga fesili e fa'ailoa mai ai manatu o tamaiti.</p>

ma le fa'aaogaina.

Tusitusiga faifa'atasi:

Galulue i vaega e fatufatua'i tala ma 'ia lafo 'aso tamaiti 'uma i a latou galuega fa'atino e fetufaa'i ai lagona ma manatu. Fesoasoani pea le faia'oga i tusitusiga a tamaiti ma le fa'asologa sa'o o o latou manatu.

Fa'a'ese'ese galuega a vaega fuafua i le malolosi o tamaiti.

'Auala e a'oa'o ai le Gagana Samoa.

1. Maimoaga / 'AUTŪ / Talanoaga
2. Fesili Ta'imua e fa'alautele ma fa'a'oa ai le talanoaga.
3. Fa'amaumau 'upu o le vaogagana o le autu ma le talanoaga.
4. F aita'utusi – Faitau 'upu o le vaogagana olo'o i le siata/ tala o le 'autū / faitautusi fa'ata'aloga
5. Iloiloga o 'upu – 'upu filifili mai i le 'autū (uiga tutusa / fa'afeagai / lasi / 'ese'ese mf.

Gagana – fui'upu / 'upu o taimi / fa'aaogaina o mata'itusi lapopo'a / uiga o fuai'upu. ('amataga, ogatotonu, fa'ai'uga)

6. Tusitusiga

Fuafuaga o se Lesona:

'Autu: O ai A'u?

<p>Poto Masani/Prior Knowledge</p>	<p>Fesili ta'imua:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ai lou igoa? O fea 'e te sau ai? O ai lou tama / tina? Mf • E iai se tamaitiiti e sau e fa'amatala lava ia. 'Ave le avanoa i ni tamaiti se to'alua e muamua i luga lima.
<p>Taunu'uga / Learning Outcomes.</p>	<p>Ua mafai e tamaiti 'ona –</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fa'amatala o latou tala'aga • Fa'atino a latou fe'au e fai.
<p>Fuafa'atatau / success criteria.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tali i fesili o le talanoaga • Fefa'asoa'i ma le isi tamaitiiti • Fa'amatala ia lava • Fa'ataga ana fe'au e fai
<p>Galuega fa'atino / Activities</p>	<p>Galulue i vaega – (Fa'afefiloi tamaiti lelei, feoloolo ma le 'auvaivai)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tali i fesili 'ese'ese, e galulue ai le vaega lea i le taliga. • Auaua'i le vaega lea, fa'alologologo isi 'ae fa'amatala tala'aga / fesuia'i • Lisi i lalo fe'au e fai. • Fa'ataga le faiga o fe'au. • Auaua'i vaega e fa'ailoa a latou galuega fa'atino mo le vasega atoa. • Tusi lou tala'aga pe a mae'a galuega fa'atino.
<p>Fuataga / Assessment</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Taliga fesili • Galuega fa'atino • Fa'ataga • Galuega tusitusi
<p>Autaluga / Reflection</p>	<ul style="list-style-type: none"> • O le a se mea na e maua mai i le lesona o lenei aso? E iai ni mea na e a'oina? • O le a la se isi la'asaga e fa'aleleia atili ai?

Fuafuaga Fa'aletausaga TAUSAGA 3

KUATA	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1	O LO'U SI'OSI'OMAGA (Tusi faitau fa'asamoa) - O le Utu Pepa. - O mea e mana'omia e la'au - Tuatara Toea'ina - O le Nofoaga malu. - Totini Uli O Tusi o le PEMP 2 – O Fa'alopotopotoga ou te i ai. Tusi Kalama o le G/Samoa. Tomatau / Tusi o Pese,solo ma tauloto.			O LE ESETA Tusi faitau: - O le pese fa'amoe a Iaru. - Tina - Suai'a Malolo - O le Taimi o le Palolo Tusi Pemp 2 – Aso Fa'ailogaina Tusi Kalama, Tomatau, Tusi tuai gagana Samoa.			TUSI FAITAU Tusi faitau: - Maua 'oe - O le Isumu ma le Fe'e - Mitiafu - Su'ega o le Masina Tusi PEMP 2 – Fagogo Tusi Kalama /Tomatau / Tusi tuai o le gagana Samoa.		FAGOGO Tusi faitau: - Sina ma lana Tuna - O le ulua'i afi i Samoa - Su'ega o le Masina - O le Auuso e To'atolu Tusi PEMP – Fagogo / O Meaola Tusi Kalama / Tomatau / Pese solo ma tauloto.			
2	O LE SISIGAFU'A Tusi faitau: - O le faigamalaga 'umi - O le pese fa'amoe a Iaru - Tuatara toea'ina Tusi Pemp 2 – Aso fa'ailogaina / O Tala			FAIVA Tusi faitau: - Suai'a malolo - Gapa pipisi - Maua 'oe - Isumu ma le fe'e Tusi Pemp 2 – O Tala Pemp 1 - Faiva			TA'ALOGA Tusi faitau: - O utu pepa - Isumu ma le Fe'e - Tuatara Toea'ina - O le Taimi o le Palolo Tusi PEMP – Gaoioiga		END OF TERM ASSESSMENTS			
3	TALIGAMALO Tusi faitau: - O le faigamalaga 'umi - Su'ega o le masina - Tina Tusi pemp – O fa'alapotopotoga 'ou te i ai.			TULAFONO Tusi faitau: - Se'u Se'u - O la'u falaoa - O le taimi o le palolo - O mea e mana'omia e la'au Tusi Pemp – Gaoioiga / O ai a'u			FAITAUGATUSI Tusi faitau: - E fa'apefea 'ona fua le 'elefane - Sau loa ma pusi naomea'ai - Manulele o le sami Tautevateva - O le 'aupogaleveleve ta'u tau - O le l'a Kahu -					

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4	TAGATA FESOASOANI			O LE ASOFANAU		O GALUEGA TAULIMA			KERISIMASI	
	Tusi faitau: - Leiloa - O le Faigamalaga 'Umi. - Sauni mo le A'oga - Tina. Tusi Pemp 2 Gaoioiga Tusi Kalama fa'asamoa Tomatau Tusi pese, solo ma tauloto			Tusi faitau: - Supo mo Sau'ai - Tina - Suai'a Malolo - Tuatara Toea'ina Tusi Pemp 2 – Aso Fa'ailogaina		Tusi faitau: - Sua'ia malolo - Ua moe Ata - Su'iga'ula - O le utu pepa. Tusi Pemp – 1 Galuega taulima				

Autalaga (Unite)

Autu: O LE TAIMI O LE PALOLO

Autalaga (Unite)		Matā’upu e aofia ai:		Taimi fa’atulagaina:
Tausaga 3. ‘AUTŪ: O le Taimi o le Palolo. (Fa’aaogaina o le Tusi faitau)		Visual Art, Science , Social Science		3 – 4 vaiaso
Alafua:	Alafua lagolago	Fa’anaunauga ‘ia ‘ausia:	Taunu’uga:	‘Anomatā’upu:
Fa’alogo ma Tautala	Fatuga	<i>FTT3.1 Fa’auiga ma fa’atino fatuga tu’utaliga ua amata ona u’umi, ma lautele manatu olo’o fa’aalia e tusa ai ma o latou ‘auga ma aumatau.</i>	<p>Auga, aumatau, manatu FTT3.1.1 Matau le ‘auga ma manatu o fatuga ma se feso’ota’iga ma uiga o le aumatau</p> <p>FTT3.1.2 Matau ma fa’amasani i uiga o fatuga tu’utaliga olo’o lipoti ai faamatalaga patino i se ‘autu</p> <p>Auivi ma aga o fatuga FTT3.1.3 Fa’ailoa ma fa’aaoga tatau le auivi poo le fa’avasegaga o fatuga eseese, o le gagana i upu, fuaiupu, faiga o leo ma aga ia talafeagai ma auga ma aumatau</p> <p>Faitaugalaulu FTT3.1.4 Fa’ailoa ma fa’aaoga tatau le auivi poo le fa’avasegaga o fatugaeseese, o le gagana i upu, fuaiupu, faiga o leo ma aga ia talafeagai ma auga ma aumatau</p>	Va’ai i le Ta’iala o le Gagana Samoa itulau 49-50 e filifili ai anomatā’upu e talafeagai ma le autu filifilia
Faitau ma Matau.		<i>FMT3.1 Auilili ma fa’alautele manatu fa’aalia i fatuga masani mo auga ma aumatau eseese</i>	<p>Auivi ma aga o fatuga FMT3.1.2 Fa’a’ese’ese auivi ma fausaga o fatuga eseese mo vasega nei ma fa’afeso’ota’i i auga ma aumatau</p>	<p>Va’ai i le Ta’iala o le Gagana Samoa itulau 49-50 e filifili ai anomatā’upu e talafeagai ma le autu filifilia</p> <p>Fa’aopoopo ai ma: Fa’aaoga le Tusi faitau lapo’a (O le Taimi o le Palolo) e fa’ailoa ai le fa’ata’atiaga o le fatuga lea mo vasega nei ma fa’afeso’ota’i i auga ma le aumatau.</p> <p>Tulimata’i le fa’aaogaina o le fatuga lea. Fa’ailoa le fa’ava’a i luma o le Tusi- o le igoa / tusitala</p>

				/tusiata. Talanoa i ata ma feso'ota'iga ma le autu. Sa'ili fo'i le 'auga o le fatuga lea.
Tusitusi ma Fa'atino.		<i>TFT3.1 Tusi ituaiga fatuga eseese ma faailoa eseese i faataatiaga ma faauigaga e talafeagai i auga ma le aumatau</i>	<p>Auga, aumatau, manatu TFT3.1.1 fuafua ma fatu ni a latou tala ua aofia ai fa'amatalaga mo'omia mo auga eseese ma fa'ata'ita'i ona fa'aaoga fa'ava'a 'ese'ese e fa'amau fatuga TFT3.1.2 Fa'atalanoa ma fa'ata'atia se fua faatatau o le lelei o ituaiga fatuga 'ese'ese, ia atagia i le fua faatatau ua lautele le iloa ma agavaa; fa'aaoga e fua i ai le lelei o a latou tusitusiga</p> <p>Auivi ma aga o fatuga TFT3.1.3 Fa'aaoga i auivi o fatuga i se tulaga ua fa'asolo ina mautinoa ma fa'alautele aga o fatuga e fetau ma le tausaga lenei</p>	Va'ai i le Ta'iala o le Gagana Samoa itulau 49-50 e filifili ai anomata'upu e talafeagai ma le autu filifilia
Faitau ma Matau	Gagana	<i>FMG3.1 Fa'aaoga ma le to'a tomai ma agava'a fa'avae o le faitautusi ma ua matau fausaga o le gagana i fatuga o le tausaga lenei; ua amata ona matau le fausaga o palakalafa</i>	<p>Kalama FMG3.1.1 Matau le fausaga o fuai'upu i fatuga o le tausaga lenei; ma tau le fa'asologa o fuai'upu i palakalafa ma faamatala i ni faaupuga faigofie le so'otaga o le kalama o fa'aaoga, le 'autu ma le aufaitau</p> <p>Upu FMG3.1.4 Fa'atupula'ia upu ua vave ona ma tau ma iloa uiga; fa'alautele lo latou iloa i upu ua vave ona ma tau ft. uiga, upu tutusa, fa'afeagai, upu fou e mafai ona fau mai ai</p>	Vaai itulau 47 & 48 Ta'iala o le Gagana Samoa
Tusitusi ma Fa'atino		<i>TFG3.1 Fa'alautele ma ia sologa lelei manatu i tusitusiga o le tausaga lenei i le fa'aaoga o fuaiupu 'ese'ese, ma amata ona felua'i le gagana ia talafeagai ma 'autu , aufaitau</i>	<p>TFG3.1.1 Fa'aaoga fuai'upu atoatoa, sa'o ma anoa o latou fausaga e tusia ai se tala po'o isi fatuga e fa'atonuina ai; fa'ata'ita'i ona felua'i le gagana i totonu o fuai'upu ina ia manino ma 'anoa manatu ma talafeagai ma 'autu</p> <p>TFG3.1.2 Fa'aaoga upu soso'o i fuaiupu ma fuaiupu tatau i le va o palakalafa ina ia sologa lelei manatu</p>	Va'ai i le itulau 48 Ta'iala o le Gagana Samoa

Fuafuaga o se Lesona – Tausaga 3.

'AUTŪ: O le Taimi o le Palolo:

Poto masani / Prior Knowledge	Fa'aaoga le graphic organiser (mind mapping) ata fa'alemafaufau. Tusi le 'upu Palolo 'ona li'o lea. Fesili i tamaiti – Na e fa'alogo muamua i lenei 'upu? O le a lea mea? O fea e maua ai? O a ni tapenaga a tagata e masani 'ona fai? O a tonu masina o le tausaga e sau ai? (Fa'aaoga fesili tulituliloa e 'aumai ai lo latou iloa)
Taunu'uga / Learning Outcomes	Ua mafai e tamaiti 'ona – <ul style="list-style-type: none"> • Fa'amatala le palolo • Fa'atāga le tagapalolo i le taimi e ta ai.
Fuafa'atatau / Success criteria	<ul style="list-style-type: none"> • Fefa'asoa'i po o le a le palolo ma lona vaitau. • Lisi ma fa'aigoa mea e masani 'ona fa'aaoga e ta ai. • Mafua'aga o taimi e ta ai ma mou ai / faiga o 'ula • Fa'amatala ma fa'ataga le taina o le palolo.
Galuega fa'atino / Activities	Galulue i vaega (mixed abilities) <ul style="list-style-type: none"> • Lisi i lalo mea e fa'aaoga i le tagapalolo ma o latou aoga. • Tapena ni fesili e tali e le isi vaega. Ft. O a masina o le tausaga e ta ai le palolo? O a ni mea e masani 'ona fa'ailoa mai ai o le a tetele le palolo? 'Aisea e vave ai 'ona ta le i'a o pogisa? 'Aisea e su'i ai 'ula manogi a tagata tapalolo? Mf. • Tusi se va'aiga masani i taimi o tagapalolo e tusi ai le ata ma se tala. • Fa'ataga talanoaga a tagata i le taimi ua tetele ai le i'a. • Auaua'i vaega e fa'ailoa a latou galuega mo le vasega atoa.
Fuataga / Assessment	<ul style="list-style-type: none"> • Galuega fa'atino i vaega • Taliga o fesili • Galuega tusitusi • Fa'ataga
Autaluga / Reflection	<ul style="list-style-type: none"> • Ua e iloa fa'amatala le 'autū? O a ni mea fou na e a'oina i lenei lesona? O le a le isi la'asaga e tatau 'ona e faia e fa'aleleia atili ai?

Galuega Fa'atino:

1. Va'ava'ai i le ata i luma o le fa'ava'a o le tusi.
  - Fa'amatala mai po o le a tonu lava le taimi olo'o fai ai le faiva lea o le tagapalolo.
  - a ni mau maumaututu e mafua ai le manatu o le tou vaega. Ta'u mai.
2. Sa'ili uiga o fa'aupuga ia olo'o ta'ua i le tala.
  - Momoli mai ai manuia o peau –
  - Se'e ifo le masina se'ia lilo i le va'ai.
  - Fa'aeva la'u a'a ma le natinati.
  - Le palolo ua liusuavai.
3. Sa'ili fa'aupuga olo'o i le tala olo'o fa'amatala mai ai le palolo.
4. Tusi ata ma fa'aigoa mea olo'o fa'aaoga e tagata i le taina o le palolo.
  - Ft. moli matagi –
5. Sa'ili 'upu uiga fa'afeagai o 'upu olo'o i le tala .

Vaveao –	'u'umi -
Suasua –	natinati -
Manuia –	potopoto -
Savalivali –	la oso –

6. Taliga fesili:
  - O le a se mea olo'o fesoasoani i le malamalama e 'ese mai i moli matagi o tagata?
  - Aisea e fa'aaoga ai e tagata 'ula manogi i le taimi o le tagapalolo?
  - O le a sou iloa i ai, o a mea olo'o feausi fa'atasi mai ma le tai?
  - 'Aisea e ta vave ai le palolo i le vaveao?
  - O a ni fa'ailoilo e fa'ailoa mai ai ua lata ona ta le palolo?

Taunuuga

O galuega fa'atino e tatau ona talafeagai i le ausia o taunu'uga fa'atulagaina.

Taga'i i itulau 28 & 29 ma tusi i lalo Taunu'uga olo'o galuea'ina e galuega fa'atino ta'itasi. Fa'alauatele pe fetu'una'i galuega fa'atino ina ia atili fetau i Taunu'uga. O fuataga e tatau ona iloa ai le ausia o taunuuga.

7. O a 'upu e o fa'atasi ma 'upu ia:
  - Palolo –
  - Susulu –
  - Suasua –
  - Fafati –
  - 'ula –

8. Talanoa i fa'ailoilo ia:
  - Tetele timuga
  - Papa faititili
  - 'emo uila
  - To fa'ata'uta'u le savili
  - Pula le moso'oi

9. Sa'ili 'upu fa'avae o 'upu ia (root words)
  - Feausi –
  - Savalivali
  - Fafati
  - Fa'atalitali
  - Suasua
  - Fa'aeva –
  - Susulu –

10. Vaevae 'upu i silapale:

11. Fa'aaoga 'upu i fuai'upu:
  - Palolo (manuia, peau, tai, natinati, liusuavai)
  - Manogi
  - Fafati
  - Fa'atalitali
  - Momoli
  - Vaveao

Taunuuga

O galuega fa'atino e tatau ona talafeagai i le ausia o taunu'uga fa'atulagaina.

Taga'i i itulau 28 & 29 ma tusi i lalo Taunu'uga olo'o galuea'ina e galuega fa'atino ta'itasi. Fa'alautele pe fetu'una'i galuega fa'atino ina ia atili fetau i Taunu'uga. O fuataga e tatau ona iloa ai le ausia o taunuuga.

12. Fa'afetaui 'upu ma ata:

- molimatagi
- a'a ta palolo
- 'ato
- 'ula
- paopao

13. Fa'asa'osa'o le tusiga o fuai'upu.

- ua tumutumu tagata i le ava o asau e ta palolo
- e omai fa'atasi lava palolo ma le galu

14. Tusi se ata o le tagapalolo ma tusi ai sau tala.

15. Fa'atāga le taimi ua lata ai 'ona liusuavai le palolo. O le va'aiga i tagata.

16. Fatua'i se talanoaga a ni tagata se to'alua olo'o ta lava le palolo ma fai.

17. Fatua'i ni solo ta'ifa laina i le palolo

18. Fa'amatala le aganu'u sa masani ai tagata Samoa i aso anamua pea ta le palolo i afio'aga e tetele ai le i'a ua le toe faia i aso nei. 'Aisea?

FUATAGA

Galuega fa'atino – iloiloga o galuega fa'atino po ua ausia ai Taunu'uga

Taunuuga

O galuega fa'atino e tatau ona talafeagai i le ausia o taunu'uga fa'atulagaina.

Taga'i i itulau 28 & 29 ma tusi i lalo Taunu'uga olo'o galuea'ina e galuega fa'atino ta'itasi. Fa'alautele pe fetu'una'i galuega fa'atino ina ia atili fetau i Taunu'uga. O fuataga e tatau ona iloa ai le ausia o taunuuga.